

ALEKSANDER
GIEYSZTOR
MYTOLOGIE SLOVANŮ

edice historické myšlení

ARGO

ALEKSANDER
GIEYSZTOR

MYTOLOGIE SLOVANŮ

Edici řídí Martin Nodl
Přeložila Hana Komárková

Argo, 2020

Copyright © by Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006
Published by arrangement with Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego
(University of Warsaw Press)

Translation © Hana Komárková, 2020

ISBN 978-80-257-3218-2 (váz.)

ISBN 978-80-257-3388-2 (e-kniha)

PŘEDMLUVA

Dílo *Mytologie Slovanů* Aleksandra Gieysztoro žilo – v souladu s tím, co praví známé latinské přísloví o knihách – svým vlastním životem. Nepatří sice mezi populárně naučné práce, přesto ale bylo poprvé vydáno roku 1982 v populárně vědné sérii „Mytologie světa“ varšavského vydavatelství Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe. Aleksander Gieysztor se však ve své práci nepokoušel o zpřístupnění výsledků dosavadního religionistického bádání široké veřejnosti, ale naopak o novou interpretaci archaických kultů a slovanské kultury před příchodem a rozšířením křesťanství. Uplatňoval přitom nejen tradiční badatelské postupy využívané v historiografii a archeologii, ale rovněž metody kulturní antropologie, výsledky etnografických výzkumů a lingvistiky i teoretická schémata srovnávací religionistiky. Pro laického čtenáře to vše bylo nové a složité a nadto předkládané v sice elegantní, ale přesto velmi odborné jazykové formě, která postrádala jakákoli zjednodušení ulehčující čtení. A přesto kniha získala nesmírnou popularitu! V průběhu několika let byly rozprodány dva stotisícové náklady Gieysztorovy *Slovanské mytologie* (1982, 1986).

Tento úspěch si ale vybral svou daň. Akademický text odvolávající se na bohatou a různorodou literaturu o problematice byl vydán bez poznámkového aparátu. Taková byla pravidla ediční řady a nekompromisní požadavek vydavatele, který dbal především o to, aby neodradil běžného čtenáře. Absence poznámkového aparátu ztížila využití práce odborníkům, a měla tak jistě rovněž podíl na tom, že *Slovanská mytologie* byla neprávem považována za popularizační dílo, ve své době se nedočkala překladů a nezaujala čestné místo mezi předními pracemi evropské medievistiky, které jí po právu náleželo a náleží. Aleksander Gieysztor sice připravoval plnou verzi práce určenou pro překlad do němčiny, tento záměr se mu ale již nepodařilo uskutečnit.

Za její nynější vydání vděčíme dr. Anetě Pieniędz. Po Gieysztorově smrti uspořádala jeho rukopisnou pozůstalost a našla autorovy

poznámky k připravovanému německému vydání, což umožnilo doplnit text *Slovanské mytologie* plnohodnotným poznámkovým aparátem. Díky tomu se nám do rukou dostává dílo velkého historika v nezkrácené verzi. Doufáme, že se dílo v této podobě dočká překladů, a bude tak zpřístupněno i odborné veřejnosti ve světě.

Dvacet tři let, která uplynula od jejího prvního vydání, nepřipravilo *Slovanskou mytologii* o punc novátorského díla. Za tu dobu se samozřejmě objevila celá řada nových religionistických prací. Zeslábl rovněž vliv teorie Georgese Dumézila, kterou Aleksander Gieysztor, ačkoli ne bezvýhradně, považoval v této oblasti za stěžejní. Nové způsoby myšlení vedly v evropské a americké humanistice k upřednostnění krajně relativistického myšlenkového směru označovaného jako postmodernismus, který je založen na předpokladu, že neexistuje a nikdy neexistovala žádná reálná (ne-literární) historická skutečnost. Avšak ani nové filozofické směry a konstrukce, ani za uplynulé čtvrtstoletí vzniklé práce v oblasti religionistiky nedevalvovaly hodnotu *Slovanské mytologie*. Ta i nadále zůstává pionýrskou prací na poli interdisciplinárního bádání a inspirací rozšiřující obzory současného bádání.

Novátorství Gieysztorovy práce spočívá v překročení hranic vlastní specializace, v nichž historiky, jazykovědce, religionisty a etnology vězní obava z porušení profesních zásad a metody. Aleksander Gieysztor platil v oblasti medievistického pramenného výzkumu za nespornou autoritu. Není proto možné obvinít jej z neznalosti zásad a principů historikovy práce či z bagatelizace nároků na ni kladených. Současně byl patrně posledním velkým polyhistorem. Všestranná erudice mu umožňovala překračovat hranice historie umění, archeologie, jazykovědy a etnografie. Konečně – kromě obezřetnosti a profesní zodpovědnosti – měl Aleksander Gieysztor badatelskou odvahu nezbytnou pro vstup na neprobádané území. To vše mu umožnilo uskutečnit interdisciplinární výzkum zahrnující problematiku i metodické postupy a přístupy historika-medievisty i etnologa. Za největší přínos práce lze tedy považovat hodnocení slovanské lidové kultury, sledovatelné ještě dnes či zachycené a popsané dřívějšími autory-etnografy, jako historického pramene, jehož výpověď je možné, ba dokonce nezbytné brát v úvahu a interpretovat spolu se svědectvím osm set či tisíc let starých písemných pramenů, ačkoli je od sebe dělí celé věky.

„Díky jiným badatelům, zejména etnografům, představitelům kulturní antropologie a sémiotiky,“ psal Aleksander Gieysztor v předmluvě k *Slovanské mytologii*, „jsme schopni docenit religionistickou hodnotu lidové kultury, která již rovněž proniká do zorného pole historika-religionisty. [...] Není pochyb o tom, že právě zde existují dosud ne zcela využitě možnosti poznání slovanské víry a náboženských praktik. Písemná svědectví o nich čerpaná z historických pramenů by bylo možné shrnout do jednoho svazku textů a jen těžko lze očekávat, že se objeví nějaká nová. [...] Otevřena zůstává možnost rozšíření poznání o kultovních místech a předmětech prostřednictvím archeologického výzkumu. Mezi prostředky umožňujícími nám doufat v rozšíření a obohacení výsledků našeho bádání dnes jednoznačně vyniká lidová kultura, tento doposud živý a v každém případě teprve nedávno zachycený a vědou popsany relikv spočenského vědomí.“⁽¹⁾

Uvedme jeden výmluvný příklad, aby bylo patrné, jaké perspektivy otevírá zahrnutí současného folkloru do bádání historika-medievisty nad středověkým pohanstvím. Na konci 12. století Saxo Grammaticus podrobně popsal pohanskou kultovní slavnost odehrávající se každoročně po žních před Svantovítovou svatyní na Rujáně. Když slavnost vrcholila, byl přinesen velký obětní koláč, jehož rozměry se blížily velikosti člověka. Kněz koláč umístil mezi sebe a dav shromážděný před svatyní a zeptal se: „Vidíte mne?“, přičemž na kladnou odpověď shromážděných reagoval přáním: „Abyste mě příští rok neviděli.“ Saxo pro vysvětlení dodává, že se jednalo o přání bohaté úrody v následujícím roce. Aleksander Gieysztor neváhal srovnat tento záznam z 12. století s liturgickým obyčejem popsany etnografy ve 20. století na území Bulharska. V průběhu slavností konaných na počest místního světce pop „umísťoval na oltář okrouhlé chleby a hlasitě se dotazoval přítomných: ‚Vidíte mne?‘, na což mu bylo odpovídáno: ‚Ano, vidíme tě, vidíme.‘ Duchovní následně odpovídal: ‚Abyste mě příští rok vůbec neviděli,‘ s přáním a nadějí, že úroda bude ještě bohatší.“⁽²⁾

Gieysztor zdůraznil, že obřady je třeba chápat jako stopy vedoucí k mýtům, protože za každým z nich stojí nějaký mýtus.³⁾ Ve shodě s tímto metodologickým přístupem umožnilo srovnání písemné zmínky v prameni z 12. století s etnografickým popisem z 20. století potvrdit existenci totožného mýtu v jižní i severozápadní části

území osídleného Slovany, což hovoří ve prospěch teorie o existenci jakýchsi hlavních božstev společných celému předkřesťanskému Slovanstvu. Uvědomme si, že tento způsob uvažování překonával tabu vytvořená krajními zastánci pozitivistické historiografie, pro něž představovalo porovnávání natolik svým charakterem odlišných a dobou vzniku vzdálených svědectví nepřípustný anachronismus. Překonání axiomu synchronismu je výchozím bodem interdisciplinárního bádání slučujícího perspektivy historiografie a kulturní antropologie. Jde tu o mnohem více než jen o rozdílná založení a východiska jednotlivých badatelů, odrážející se v jejich přístupu k pramenům. Máme zde co do činění s fundamentální proměnou chápání historického času ve sféře různých badatelských škol či směrů.

Nelze si nepovšimnout, že v kronikářské relaci o pohanských slavnostech na Rujáně z 12. století a v popisu liturgické slavnosti na bulharské vsi z 20. století nacházíme svědectví o tom samém obřadním dialogu. Z jakého důvodu by měl tedy historik, dbající o zásady své profese, shodu obou svědectví ignorovat namísto toho, aby se pokusil ji objasnit? Jediným zřejmým důvodem, kvůli němuž by mohl odmítnout brát v potaz tuto očividnou shodu, by mohlo být jakési arbitrární a na pramenech nezávislé přesvědčení vylučující možnost dlouhého trvání sakrálních vzorů tradiční kultury. Taková neopodstatněná profesní skrupulóznost je charakteristická pro představy 20. století o čase a vývoji společnosti. Historikové pozitivistické orientace byli k takovému ohraničování badatelských obzorů zvláště náchylní. Aleksander Gieysztor však tyto hranice překonal a otevřel nové badatelské perspektivy tím, že propojil chápání kategorie času, proměny společnosti a dlouhého trvání, charakteristické pro novodobou historiografii a kulturní antropologii. Na tomto základě mohla vzniknout nová metodologická zásada, kterou si dovolím charakterizovat následujícím způsobem: je možné a zároveň potřebné zabývat se současně analýzou pramenných svědectví, která od sebe navzájem dělí prostor i čas, máme-li v nich co do činění s podobnou antropologickou situací.⁴⁾

Spojení badatelských východisek historiografie a kulturní antropologie dovoluje historikovi odkrýt takříkajíc nový rozměr staré pravdy, tzn. že i tak vzdálená minulost žije v současnosti. V závěru

ke svým úvahám nad dlouhým procesem vytlačování pohanství křesťanstvím Aleksander Gieyszor napsal: „Slovanský folklor si vedle vytváření synkretismů zachovával velmi dlouho, vlastně až do dnešních dní, právě základní rysy tradičního pohledu na svět a jeho sakrální reflexi.“⁵) Tak zní poslední věta *Mytologie Slovanů*. Navzdory tomu, že od jejího zaznamenání již uplynulo čtvrtstoletí, můžeme v ní spatřovat nejen poslední slovo humanitních věd v této konkrétní oblasti bádání, ale i vpravdě průkopnickou myšlenku inspiřující výzkum vzdálené historické skutečnosti prizmatem soudobé kultury.

Dědictví minulosti, přítomné v současnosti, může posloužit, tak jako tomu je v případě religionistického výzkumu slovanského folkloru, k rekonstrukci dávných kultur. Identifikace živoucí přítomnosti odkazu minulých věků je ale rovněž nezbytná pro porozumění této současnosti. Sociolog ani antropolog to nedokáží bez pomoci historika, podobně jako historik bez sociologa a zvláště bez antropologa není schopen zachytit původní vzorce fungující v současné kultuře. Je třeba se setkat na poli interdisciplinárního bádání, abychom si navzájem vypomohli specifickými kompetencemi svých odborností, překračujícíce přitom hranice dělící naše disciplíny. Poslední práce Aleksandra Gieysztor takovému setkávání otevírá cestu.

Karol Modzelewski

BADATELSKÁ POZŮSTALOST PROFESORA ALEKSANDRA GIEYSZTORA

Na přelomu let 1999 a 2000 proběhlo díky dceři Aleksandra Gieysztorové Evě Gieysztorové ke shromáždění a prvotní katalogizaci profesurovy pozůstalosti. V té době byly vytríděny archivní materiály značné hodnoty, navíc nejen pro bádání nad dějinami historiografie, ale rovněž z hlediska historiků zabývajících se dějinami poválečného Polska. Největší část tohoto souboru, která současně zahrnovala rukopisy prací Aleksandra Gieysztor a materiály spojené s jeho didaktickým a organizačně-vzdělávacím působením na Vratislavské univerzitě, v dalších odborných institucích, ve vědeckých organizacích, vystupováním na nejrůznějších odborných fórech a konferencích a rovněž s jeho aktivitami společensko-politickými, připadla Archivu Polské akademie věd (jednalo se o přibližně 20 běžných archivních metrů materiálu, resp. o téměř 1 000 evidenčních jednotek). Ze souboru byly vyčleněny materiály týkající se Gieysztorovy činnosti v tzv. Obywatelskim Komitecie Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie a jeho působení ve funkci ředitele Muzea Královského hradu ve Varšavě. Dnes jsou vesměs uloženy v Archivu královského hradu ve Varšavě. Ve Vojenském historickém ústavu je uložena dokumentace týkající se Gieysztorových konspiračních aktivit v průběhu druhé světové války a v prvních poválečných měsících. Za účelem samostatného zpracování byla vyčleněna také paleografická sbírka a materiály shromážděné v průběhu prací nad *Slovanskou mytologií*.

Materiály pocházející z Gieysztorovy badatelské pozůstalosti náleží mezi největší a nejzajímavější badatelské pozůstalosti uchovávané v Archivu Polské Akademie Nauk. Z prvního období jeho badatelské činnosti, tzn. z 30. let 20. století, se dochovalo nemnoho materiálu. Jen zázkam přežily rukopisy některých prací, které otec Aleksandra Gieysztor ukryl spolu s rodinným archivem ve sklepě svého domu krátce před opuštěním Varšavy po porážce varšavského povstání. Od počátku roku 1945 však již disponujeme rozsáhlou

a různorodou dokumentací, ilustrující práci i vývoj badatelské kariéry, oblast zájmů i specifčnost Gieysztorovy metody. Spolu se vzpomínkami studentů a spolupracovníků se rovněž jedná o neocenitelné svědectví o jeho životě a osobnosti.

Mezi nejstarší náležejí archiválie svázané s poválečnou obnovou Fakulty a Ústavu historie Varšavské univerzity a organizací didaktické práce ve složitých poválečných podmínkách. Vedle návrhů výukových programů a dokumentace vzniklé v souvislosti s obnovou sídla ústavu a knižního fondu ústavní knihovny se mezi materiálem ze 40. let nachází také rozsáhlý soubor korespondence s pedagogy – akademiky, kteří se spolupodíleli na vytvoření poválečného historického ústavu (IH PAN). Nejcennější součástí tohoto souboru je bezesporu korespondence s Tadeuszem Manteufflem, tehdejším ředitelem ústavu. Kromě jiného je dokladem toho, jakým způsobem docházelo k vytváření studijních programů historie opírajících se částečně o moderní badatelské a metodologické směry vytvořené v pařížských *École des Chartes* a *École Pratique des Hautes Études*, kde Aleksander Gieysztor studoval na konci 30. let. Nalézt zde můžeme rovněž svým rozsahem ohromující návrhy nových vysokoškolských učebnic. Tyto materiály současně představují cenné svědectví o životě varšavské akademické obce, pokoušející se ve zničeném městě téměř od základu obnovit univerzitní struktury v době, kdy i jen získání skla na zasklení oken přednáškových sálů představovalo velký problém.

Aby mohlo dojít k obnovení původního akademického sboru historického ústavu, vynaložil mezi léty 1945–1946 Aleksander Gieysztor značné úsilí při sestavování seznamů vysokoškolských pedagogů, kteří přežili válku, a při kontaktování kolegů roztroušených po celém Polsku. Velkou část dochovaných archiválií tvoří materiály týkající se zabezpečení snesitelných životních podmínek a odpovídající lékařské péče pro badatele navracující se z koncentračních či zajateckých táborů. Z tohoto období dochovaná korespondence, zejména ta s představiteli starší generace historiků, k níž patřil například Stanisław Kętrzyński, Gieysztorův učitel a přítel, poskytuje cenné svědectví o morálních dilematech, před nimiž stáli badatelé v poválečném Polsku. Jak dalece se to odrazilo na životě a badatelské práci, dokládají dopisy s prosbami o pomoc a zprávy samotných

věžňů a rodin zatčených studentů tajné univerzity, akademických pracovníků a Gieysztorových podřízených, zapojených do činnosti v osvobozeneckých organizacích po roce 1945.

Ve 40. a 50. letech se Aleksander Gieysztor intenzivně zabíral myšlenkami na vytvoření časopisu, který by představoval fórum pro seriózní akademickou debatu za účasti historiků vymezujících se vůči oficiální marxistické metodologické doktríně. Roku 1946 obnovený *Przegląd Historyczny* se brzy stal prostředkem nátlaku ze strany vládních struktur, což zajímavým způsobem dokládá korespondence mezi Aleksandrem Gieysztozem a Tadeuszem Manteufflem z přelomu let 1949 a 1950, která se týká konfliktu vzniklého v souvislosti s článkem posledně zmíněného autora pojednávajícím o úloze cisterciáckého řádu v Polsku ve 12. století, který byl zadržen cenzurou. V tom samém období se Gieysztor s velkou energií spolupodílel na ustavení a organizaci interdisciplinárního Kierownictwa Badań nad Początkami Państwa Polskiego: korespondence například s Tadeuszem Manteufflem a Stanisławem Herbstem je dokladem probíhající diskuse i pochybností, které vyvstávaly v souvislosti s definováním poslání co do formy i cílů novátorské instituce, která měla ve své podstatě integrovat historiky, archeology i historiky umění.

Rozsáhlou část pozůstalosti představuje vzájemná korespondence se zahraničními badateli, mezi jinými s Fernandem Braudelem, Georgem Dubym, Jacquesem Le Goffem, Girolamem Arnaldim, Pierrem Riché, Raoulem Mansellim či Cinzio Violantem. Odráží se v ní povaha i intenzita badatelských kontaktů Aleksandra Gieysztora a rovněž jeho otevřenost vůči novým badatelským školám a směrům rozvíjejícím se zejména v západní Evropě. Z konce 40. let pochází soubor zajímavých dopisů dokládajících jeho rostoucí zájem o novátorské metody vzniklé a využívané v okruhu francouzské školy Annales. Metodologické inspirace vycházející z prostředí okolo Fernanda Braudela daly impulz k formulování nových badatelských otázek a v následujících letech se staly výchozím bodem jeho vědecké práce a jeho prostřednictvím značným způsobem ovlivňovaly badatelský rozvoj jeho žáků. Dochoval se rovněž archivní materiál spojený s činností Aleksandra Gieysztora v mezinárodních badatelských spolcích a organizačních komitétách konferencí (například

CISH, Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, Istituto Storico di Storia Economica „Francesco Datini“, Istituto Storico Italiano per il Medio Evo). Mezi těmito materiály nalezneme vedle oficiální korespondence také bezprostředně připsané poznámky, které jsou dokladem Gieysztorova umění polemizovat a důkazem toho, jak velkou úlohu v jeho práci zastávaly debaty. Teze a poznámky zapsané v průběhu setkání byly později rozvíjeny v jeho publikovaných pracích. Poskytuje nám to jedinečnou možnost sledovat celý tvůrčí proces.

Díky cílé výměně dopisů i materiálů trvajících i v dobách nejpřísnějšího uzavření hranic a omezení badatelských výjezdů před rokem 1955 neztratila skupina varšavských historiků a studentů kontakt se světem. Od poloviny 50. let je v Gieysztorově korespondenci značný prostor věnován otázkám spojeným se získáním zahraničních stipendií pro mladé polské badatele. S neobvyklým nasazením se mu rovněž dařilo podporovat své studenty ve složitých životních situacích (stačí připomenout uvěznění Karola Modzelewského nebo odstranění Bronislava Geremka z Historického ústavu Polské akademie věd). Ne náhodou k jeho rukám směřovaly dopisy s prosbami o ochranu od studentů i akademických pracovníků angažujících se v politických aktivitách 60. a 80. let. Provázání mezi badatelskou prací a didaktickým působením, které je z archivních materiálů patrné, bylo celkově charakteristickým rysem jeho práce. V Gieysztorově pozůstalosti se dochovaly četné, s neobvyklou péčí připravované koncepty univerzitních seminářů a přednášek, seznamující nás s metodami jeho pedagogické práce. Pro své studenty a také pro ty z nich, kteří se již stali plnohodnotnými badateli, zůstával prvním recenzentem a mentorem. Profesor se zadostiučiněním sledoval jejich vědecký rozvoj a s pečlivostí shromažďoval jejich publikace, recenze i další výstupy. Díky tomu představuje pozůstalost Aleksandra Gieysztora skutečnou kroniku mapující vývoj několika pokolení polských medievalistů.

Aneta Pieniędz

POZNÁMKA VYDAVATELE

Mytologie Slovanů Aleksandra Gieysztora vydaná poprvé v roce 1982 náleží ke klasice polské historiografie. Současně také tehdy zformulované teorie dodnes zásadním způsobem ovlivňují podobu i směr bádání nad duchovní kulturou dávných Slovanů. Nové vydání této práce nutí k zamyšlení nejen nad významem, jaký vědecká práce Aleksandra Gieysztora měla během uvádění nových badatelských a metodologických koncepcí rozvíjejících se v západní Evropě, Spojených státech amerických a Sovětském svazu v 60. a 70. letech 20. století do polského badatelského prostředí, ale rovněž nad současným stavem bádání na téma náboženských systémů pohanských Slovanů a perspektivami jeho rozvoje.

Předkládané vydání *Mytologie Slovanů* se liší od vydání dokonale známého nejen medievistům, ale také tisícovkám čtenářů nezabývajících se profesionálně historií. Práce byla poprvé publikována v populárně-naučné sérii Světová mytologie polského vydavatelství Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe. Vzhledem k charakteru této řady byl autor nucen respektovat jistá omezení. Protože byla kniha primárně určena široké veřejnosti, musela být téměř úplně zbavena poznámkového aparátu (k textu byla připojena pouze základní bibliografie a autor byl nucen úplně rezignovat na poznámky pod čarou). Jak se ukázalo, tato forma plně odpovídala cílové skupině čtenářů a popularita této, přece jen čtenářsky poměrně náročné publikace byla neobvyklá. Stačí jen připomenout, že její dvě vydání z let 1982 a 1986 dosáhla na svou dobu imponujícího nákladu kolem 200 000 exemplářů. Avšak to, co se z hlediska masového čtenáře jevílo jako výhoda, bylo ve vědeckém prostředí přijímáno jako zásadní nedostatek. Sám autor si byl této vady samozřejmě vědom. Od chvíle prvního vydání populární verze *Mytologie Slovanů* pracoval na přípravách nové, „plnější“ verze knihy, splňující všechny nároky historického řemesla. Této práci věnoval mnoho času a úvah, ale nepodařilo se mu ji dokončit.

Po smrti profesora Gieysztor se péče o jeho badatelskou pozůstalost starostlivě ujala jeho dcera, paní Eva Gieysztorová. V průběhu pořádání pozůstalosti byl vedle rukopisu *Mytologie Slovanů* nalezen také částečně přepracovaný text nového rozšířeného vydání této knihy. Ten se stal základem pro předkládané vydání.

Je důležité podotknout, že toto vydání nepředstavuje dokončené dílo, ale spíše určité stadium práce, která byla – jak je možné dovozovat ze zachovaných poznámek – původně zamýšlena mnohem šířeji. Je rovněž důležité zdůraznit, že ne všechny dochované materiály byly do předkládaného vydání zahrnuty. Část z nich prošla jen prvotním zpracováním autora, část se dochovala pouze v podobě neuspořádaných poznámek, což znemožnilo identifikaci jejich místa ve struktuře celé práce. Týká se to například velmi důležité skutečnosti obřadů svázaných se smrtí a slovanských představ o zásvětí, životě po životě.

Obecně lze konstatovat, že samotný text *Mytologie Slovanů* se od známého prvního vydání liší jen minimálně, nezměněna zůstala rovněž struktura práce. Rozšířeny byly části týkající se dějin bádání a nižších božstev, doplněny či změněny byly jen jednotlivé krátké pasáže. Zásadní rozdíl spočívá v doplnění textu o kritický poznámkový aparát a závěrečnou bibliografii. Redakce poznámkového aparátu se opírala o autorovy rukou zaznamenané poznámky přímo v rukopise práce nebo dochované ve formě kusých údajů na útržcích papíru, omezujících se často pouze na signaturu nebo název a datum vydání. Rozklíčování těchto údajů a identifikace jednotlivých prací, na které se autor odvolával, nebyla z podstaty věci vždy možná. Důraz byl přitom kladen na co možná nejvěrnější sledování autorova původního záměru. V textu se redakční zásahy editora omezují pouze na opravu drobných překlepů a zjevných jazykových chyb. Sjednocena byla forma zápisu jmen božstev, názvů měst a osobních jmen.

Do předkládaného vydání *Mytologie Slovanů* byly zahrnuty také dosud nepublikované texty věnované předkřesťanskému náboženství Slovanů: referát prezentovaný na konferenci v Baranowie Sandomierskim (5.–7. října 1995), přepis televizního vystoupení z roku 1980 a záznam rozhlasového vysílání z počátku 80. let. Účelem toho bylo upozornit na různorodost aktivit Aleksandra Gieysztor na